

Pere Vergés

(Barcelona, 1896-1970)

Pere Vergés: educar per pensar, sentir i estimar

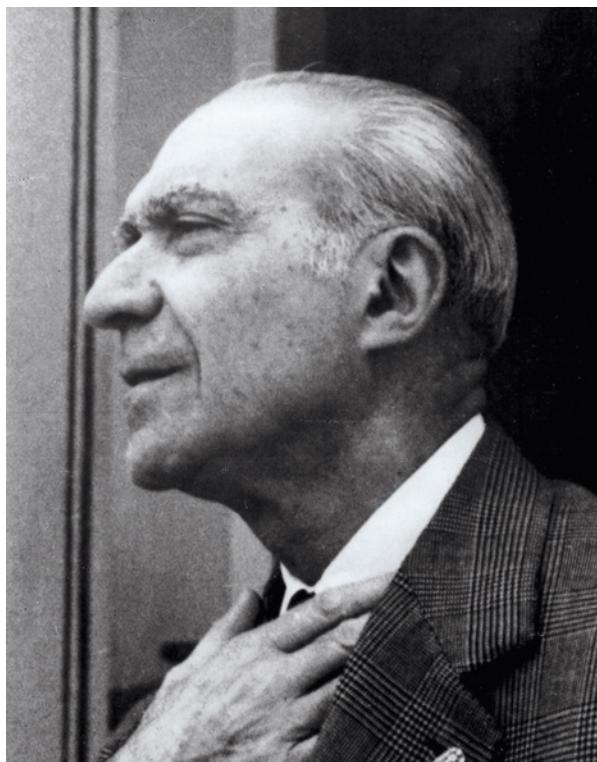
JOSEP GONZÁLEZ-AGÀPITO
Institut d'Estudis Catalans

TERMINÀLIA 32 (2025): 85-86 · DOI: 10.2436/20.2503.01.243
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica)
<https://terminalia.iec.cat>

En una societat fortament polaritzada políticament i amb una alta conflictivitat social, ara fa poc més de cent anys, Pere Vergés (1896-1970) va alçar una escola on ja es feia present i es vivia la Catalunya ètica, culta, classicista, mediterrània i cívica a la qual s'aspirava. Vergés volia fer present a l'escola un nou ordre social i canviar la societat per mitjà de l'educació.

La seva obra educativa és una de les millors traduccions del noucentisme com a projecte de modernitat i regeneració social a través d'un programa polític, econòmic, cultural i pedagògic. Amb aquest esperit va continuar durant el franquisme, malgrat les dificultats i limitacions. John Dewey, que tant va influir en la pedagogia catalana, afirmava que l'únic mitjà segur per a una reconstrucció social durable i profunda era una nova educació que fos capaç de regular l'activitat individual sobre la base d'una ferma consciència social. Seguint aquest plantejament, Vergés afirmava que la «fórmula específica» de la seva escola era ser «guia humana de conducta»¹ i no pas una guia de conducta humana.

Enllestits els estudis de magisteri, Vergés es va incorporar a l'Escola del Districte VI de Barcelona, una de les matineres experiències per vivificar l'educació. L'any 1917 va ampliar la seva formació als Estudis Normals, creats per la Mancomunitat de Catalunya com a

Pere Vergés

complement a la formació de magisteri. Aquest mateix any també va ser admès al Seminari de Filosofia que dirigia Eugeni d'Ors, aleshores director general d'Instrucció Pública de la Mancomunitat. Tal com assenyala el mateix Vergés, el contacte amb el pensament orsià va ser un pas essencialíssim en la seva pròpia formació humana i pedagògica.

L'any 1920 va passar a dirigir les Escoles del Districte II, on va dur a terme una notable obra de modernització pedagògica, fet que, sens dubte, va influir en la decisió de l'Ajuntament de Barcelona d'elegir-lo com a director de l'Escola del Mar l'any 1921, quan tenia vint-i-cinc anys. L'Escola del Mar era un singular i bell edifici de fusta, obra de l'arquitecte Josep Godoy, situat a la platja del popular barri de la Barceloneta.

L'Escola del Mar i la vida social

L'Escola del Mar es va convertir en una petita ciutat ideal basada en la responsabilitat, la col·laboració, la solidaritat i la jerarquia. Una ciutat ideal que educava per a la ciutadania a través de l'experiència. Una escola que va esdevenir un mitjà vigorós d'educació social i cívica a través de la participació responsable de l'alumnat en l'autogovern escolar. Es tractava de dur a terme una nova educació capaç de regular l'activitat individual sobre la base d'una ferma consciència social, com a únic camí cap a una regeneració social.

La República d'Infants de Vilamar va ser una altra bella mostra d'educació per al civisme i la democràcia a les colònies d'estiu inaugurades el 1922 per l'Ajuntament de Barcelona a Calafell, vora la mar. Allà Vergés va imprimir un nou enfocament a l'educació en el temps lliure, pel seu plantejament lúdic i per la seva finalitat profundament educativa a escala personal i social.

Tant a l'Escola del Mar com a Vilamar veiem el joc com un element essencial que s'integra en la vida social. El joc en equip era, per a Vergés, un dels àmbits més lligats a la formació social, en què la individualitat és posada al servei de la col·lectivitat. També la música i les corals de l'alumnat s'inscrivien dins l'òrbita d'aquesta vida social. No hem d'oblidar que en la interpretació musical en grup la individualitat s'ha de sotmetre disciplinadament a la veu col·lectiva, la qualitat de la qual depèn de l'harmoniosa conjunció de cada aportació personal.

La vida social era, doncs, per a Pere Vergés la vida mateixa de l'escola. N'era la columna vertebradora, que la convertia en una eina formadora de persones en el sentit més profund del terme, i en una escola de ciutadania, ja que educava els alumnes com a membres actius d'una societat democràtica.

La labor educativa del director de l'Escola del Mar es va desenvolupar en tres àmbits principals: l'acció,

l'exigència i la sensibilitat, que els educands desenvolupaven a través de la vida social i la vida intel·lectual, que eren els dos grans eixos de l'activitat escolar. Es tractava, doncs, de dotar els alumnes de coneixements i competències.

Aprendre a parlar i a escriure amb rigor i propietat com a instrument de coneixement i comunicació era un objectiu primordial, des del convenciment que calia dotar els nois i noies dels codis necessaris per gaudir de la cultura a través de la llengua, la literatura, l'expressió artística o la música culta. Per això, lluny de recórrer a l'anomenada literatura infantil, Vergés defensava que calia posar els nois i noies en contacte directe amb les grans obres de la literatura, al seu nivell i en el moment adient. Així, calia posar en mans dels infants el que Vergés anomenava «el llibre de gràcia», que si es llegia en el moment adequat, captivava per sempre més el lector per a la lectura i la literatura. En definitiva, no es tractava d'un llibre per a tothom, sinó de trobar per a cadascú el llibre adequat, el que l'encisava.

El plantejament didàctic de l'Escola del Mar mantenia un equilibri positiu entre l'educació col·lectiva i l'aprenentatge individualitzat, sense oblidar que l'educació estètica té un alt valor en la construcció de la personalitat. Cuidar les formes o les bones maneres no era tan sols una qüestió d'estètica o de bon gust, sinó que, com tots els rituals, essent formes aparentment exteriors, acabaven influïnt i educant l'interior. Per això Pere Vergés afirmava que, per comprendre el que es feia a l'Escola del Mar, calia anar-hi a l'hora de dinar. En el menys acadèmic, els alumnes mostraven l'ambient d'harmonia social, d'autonomia i responsabilitat, de converses amb contingut, d'ordre i bellesa de les formes que palesaven tota una manera d'entendre la vida. Un ambient i uns rituals que anaven calant en la mentalitat de l'alumnat de l'Escola del Mar.

La vida social «a la manera de xarxa que abasta fins a les més petites manifestacions és la que mou la vida total, i per ella, vida, moviment, de l'Escola» deia Vergés.

La Guerra Civil i el franquisme. L'Escola com a oasi

L'obra educativa de Pere Vergés va haver d'afrontar nous i durs reptes amb l'experiència deshumanitzadora de la guerra de 1936-1939 i amb el bombardeig i destrucció de l'Escola del Mar per l'aviació franquista. Després, va venir la llarga nit de la cruel dictadura.

El franquisme, com tot règim totalitari, va convertir l'escola pública en un instrument més de propaganda ideològica. Vergés, que abominava qualsevol totalitarisme, fos d'esquerrres o de dretes, en ple règim franquista i fins on el sistema ho permetia, va continuar

Font: Wikimedia Commons

Escola del Mar. Partit de bàsquet a la platja

fent una educació positiva. Pensava, amb raó, que, malgrat les difícils condicions per a la llibertat personal que imperaven, era possible fer una obra d'educació crítica a la seva Escola del Mar, refeta al Roser de Montjuïc i després al nou edifici del Guinardó.

Pere Vergés es va adonar que conservar els trets fonamentals de la seva Escola del Mar era cabdal per salvar l'individu de la manipulació i, a través d'ell, la mateixa societat i cultura catalanes. L'educació que va impulsar Vergés va esdevenir un valor de profund humanisme enfront del franquisme, ja que aquest «pensar, sentir i estimar» ens podia fer lliures malgrat les circumstàncies més adverses.

La situació del moviment català de renovació pedagògica d'aquells moments era desoladora. L'Escola Activa catalana havia perdut el bo i millor del seu magisteri. Els seus més destacats artífexs havien desaparegut, forçats a exiliar-se o morts. Altres patien un exili interior, apartats a la força de l'educació. Durant aquesta etapa, Vergés va prosseguir de manera discreta la seva tasca educativa, ajustant-se al control ideològic que exigia el franquisme. Gent com ell o com Artur Martorell van procurar mantenir, des dels seus llocs professionals, la flama de l'educació de qualitat i la catalanitat, i ho van fer optant per una via pragmàtica i possibilista no sempre compresa ni valorada per tothom. Pere Vergés creia que continuar, en el que fos possible, l'esperit de l'Escola del Mar era la seva forma de fidelitat al país i a la seva gent.

D'aquells anys és el *Libro de evocaciones. 1922-1947*, escrit per Vergés per commemorar el vint-i-cinquè

aniversari de la institució.² És, probablement, el millor compendi del pensament i la doctrina del mestre. Encara avui, la lectura d'aquest pomell d'evocacions trasllueix un cert pessimisme per la situació que l'envoltava. O, millor dit, el llibre mostra la revolta optimista d'un mestre enmig del pessimisme de la realitat d'una societat que no li agrada. És la posició dramàtica, tal com diu Vergés, que va viure l'Escola del Mar enfront d'una societat incivil, una societat sense ciutadania.

En aquesta època, la primera meitat del franquisme, Vergés va sentir com mai que l'Escola del Mar era una escola a contracorrent de la societat que l'envoltava. I és que l'Escola era un oasi en un desert. Un oasi dedicat a fer persones per, a través d'elles, assolir una nova societat. Però, des de la tenacitat i el realisme, Pere Vergés reconeix que l'Escola del Mar és sols un petit oasi, però que potser arribarà un dia en què hi hagi molts oasis «que s'ajuntin i formin grans zones de conreu, i guanyarem espai al desert amb el treball de la constància que ha de venir de la fe i la perfecció». De fet, això és el que va passar a poc a poc a partir de la postguerra, en què van anar sorgint escoles renovades arreu del país.

Malgrat tot, Pere Vergés estava convençut que una educació basada a «pensar, sentir i estimar» era un mitjà preciós per salvar la persona que hi ha en l'infant, ja que considerava que mai no es podria arrabassar la llibertat interna d'un individu conscient. Això va ser especialment important en la primera dècada totalitària de la dictadura i, més tard, en la subtil alie-

nació de la societat tecnificada i consumista. La seva jubilació, el 1966, va ser una oportunitat per a posar-se al capdavant de projectes en el camp privat. Aquell mateix any, basant-se en els seus plantejaments pedagògics, va obrir les portes l'Escola Garbí, creada per un grup d'exalumnes seus, i, el 1969, va obrir-les la Institució Escolar Pere Vergés.

Avui, que vivim temps de progressió de formes autoritàries, cal posar en valor la tasca educativa de pe-

dagogs com Pere Vergés, orientada a l'exercici d'una ciutadania activa des de l'escola i la infantesa, per promoure experiencialment els valors humanístics i les virtuts democràtiques, ja que, com és prou conegut, només el que aprenem fent i vivint produeix en nosaltres un aprenentatge real i significatiu. ✿

Bibliografia

- AINAUD DE LASARTE, Josep M. et al. (1996). *Centenari de Pere Vergés 1896 – 1996*, Barcelona: Edicions 62.
- BOHIGAS, Oriol (1996). «Pere Vergés, en el seu centenari: record i model de la renovació pedagògica a Catalunya». En: *Serra d'Or*, núm. 443 (novembre 1996), p. 24-24.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep (ed.) (1997). *Pere Vergés, una educació per a la ciutadania*. Barcelona: Edicions 62.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep (ed.) (1998). *Pere Vergés i Farrés (1896 – 1970)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- SALADRIGAS, Robert (1972). *L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés*. Barcelona: Edicions 62.
- VERGÉS, Pere (1932). *La nostra posició pedagògica*. Barcelona: Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona.
- VERGÉS, Pere (1932). *La vida espiritual a «Vilamar»*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- VERGÉS, Pere (1935). *La vida social a l'Escola del Mar*. Barcelona: Edicions Garbí.
- VERGÉS, Pere (1947). *Libro de evocaciones. 1922 - 1947*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Notes:

1. VERGÉS, Pere (1947). *Libro de evocaciones. 1922 - 1947*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, p. 71.
2. VERGÉS, Pere. Op. cit. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1947.

JOSEP GONZÁLEZ-AGÀPITO (1946)

Vinculat des de jove amb els corrents renovadors de l'educació, es formà a la Universitat de Barcelona, sota el mestratge d'Alexandre Sanvicens, on es llicencià en Filosofia i Lletres i es doctorà en Pedagogia amb premi extraordinari. És catedràtic emèrit de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona. Membre de l'Institut d'Estudis Catalans i n'ha presidit la Secció de Filosofia i Ciències Socials. S'ha dedicat a l'estudi del pensament i les realitzacions pedagògiques renovadores contemporànies i llur relació amb els factors socials, polítics i econòmics coetanis, especialment a Catalunya. Sobre aquestes temàtiques sobre les

quals ha publicat monografies. Ha curat edicions d'obres de pedagogs de referència. També ha fet aportacions documentals sobre l'educació a la Catalunya contemporània. És assessor de col·leccions com «Textos Pedagògics» i «Clásicos de la Educación». És un dels membres fundadors de la Societat Catalana de Pedagogia i de la Societat d'Història de l'Educació. Fou degà de la Facultat de Pedagogia i president de la Conferència Espanyola de Degans, des de les quals impulsà nous plans d'estudi i noves titulacions. Ha estat membre, com a personalitat destacada en el camp de l'educació, del Consell Escolar de Catalunya.